This work is licensed under a Creative Commons Attribution 4.0 International License.
Ovaj rad dostupan je za upotrebu pod međunarodnom licencom Creative Commons Attribution 4.0.

CENTRALNO BOGOSLOVNO SJEMENIŠTE U ZADRU (1826. – 1921.). U IŠČEKIVANJU 200. OBLJETNICE OSNUTKA

Centralno bogoslovno sjemenište u Zadru (1826. – 1921.) djelo je Ante Sorića objavljeno u Zadru 2025. godine, samo godinu prije obilježavanja 200. obljetnica osnutka Sjemeništa o čijoj povijesti i djelovanju autor piše, a o čemu svjedoči i podnaslov *U iščekivanju 200. obljetnice osnutka.* Riječ je o opsežnoj monografiji čijih je 500-injak stranica teksta podijeljeno u sedam velikih poglavlja, a koja govori o osnutku Centralnoga bogoslovnog sjemeništa u Zadru, o povijesnim okolnostima koje su tome događaju prethodile, o važnim i istaknutim osobama koje su u toj instituciji djelovale i o onima koji su se u njoj školovali. Poseban se značaj ovoga djela očituje u tome što se autor imao priliku dobro upoznati s arhivskom građom i brojnim povijesnim izvorima upravo na njihovu vrelu, s obzirom na to da je godine 2023. imenovan generalnim vikarom Zadarske nadbiskupije, a dvije godine kasnije, 2025., i rektorom Nadbiskupskoga sjemeništa „Zmajević“[1], odnosno upraviteljem zgrade nekadašnjega Centralnoga bogoslovnog sjemeništa o kojemu iscrpno piše.

Naime, riječ je posve originalnome djelu, prvome koje na sustavan način govori o zadarskome Sjemeništu, okolnostima koje su dovele do njegova osnutka, problemima na koje je nailazilo tijekom osnutka i rada, važnim postignućima tamošnjih odgojitelja i učitelja, a donosi i cjelovit popis studenta tijekom gotovo stotinu godina njegova djelovanja. Jasno je da je prilikom pisanja autor poduzeo zahvat temeljitoga povijesnog istraživanja pa ova monografija postaje značajno djelo ne samo teolozima nego i povjesničarima jer pruža izvrstan primjer kako sveobuhvatno pristupiti arhivskoj građi i dostupnoj dokumentaciji relevantnoj za ovakvu vrstu istraživanja.

Osim toga, s povijesne je strane važno i značajno što se temi osnutka, djelovanja, a u konačnici i gašenja Centralnoga bogoslovnog sjemeništa u Zadru pristupa kronološki. U prvome se poglavlju tako piše o školovanju klerika u Zadru prije samoga osnutka Centralnoga bogoslovnog sjemeništa, a drugo već obuhvaća osnutak ove ustanove koja je značajno i višestruko obilježila Dalmaciju u većemu dijelu 19. i u prvoj polovici 20. stoljeća. Treće poglavlje

[1] Vidi: A. Sorić, *Centralno bogoslovno sjemenište u Zadru (1826. – 1921.)*, Državni arhiv u Zadru, Sveučilište u Zadru, Ogranak Matice hrvatske u Zadru, Zadar, 2025., str. 563.

Sorić posvećuje odgojiteljima i suradnicima, a četvrto pitomcima zadarskoga Centralnoga bogoslovnog sjemeništa, ukazujući ovim redoslijedom i na važnost poštivanja hijerarhije u sjemeništima, ali i odgojno-obrazovnim institucijama toga vremena općenito. U petome se poglavlju govori o načinu formacije pitomaca na Centralnoj visokoj bogoslovnoj školi, dok se u šestome poglavlju ta tema nastavlja, ali sustavnim iznošenjem društveno-političkoga konteksta rasta i odgoja sjemeništaraca. U posljednjemu, sedmome poglavlju donosi se cjeloviti popis studenata ove institucije od 1826. do 1921. godine.

Iz ovakvoga je sadržajnoga ustroja vidljiv i sveobuhvatan pristup istraživanju teme, odnosno razvidno je da je temeljito istražen i opisan prikaz djelovanja Sjemeništa koje je tijekom gotovo stotinu godina oblikovalo mlade i iznjedrilo brojne svećenike, učenjake i istaknute ljude onoga vremena. Osim toga, iako ova ustanova više ne djeluje u izvornome obliku, njezina je odgojno-obrazovna misija na neki način nastavljena jer je danas, u istome prostoru, nasljeduje Katolička gimnazija Ivana Pavla II.

I u predgovoru zadarskoga nadbiskupa Milana Zgrablića ističu se višestruka vrijednost i iznimno značenje ove knjige, ne samo ono teološko-pastoralno i povijesno, koje je i ranije istaknuto u ovoj recenziji, nego i ono prosvjetno, kulturno i identitetsko. Svoje tvrdnje nadbiskup Zgrablić argumentira time što je riječ o sustavnome prikazu razvoja jedne crkvene institucije u razdoblju prevrata, pojave novih ideologija i paradigmi.[2] Također, ističe vrijednost prikaza slike i značenja svećenika u 19. stoljeću i početkom 20. stoljeća, odnosno u razdoblju djelovanja zadarskoga Centralnog bogoslovnog sjemeništa, jer Sorić prikazuje sustavnu, sveobuhvatnu i zahtjevnu formaciju svećenstva i cjelovit odgoj mladoga čovjeka prikazujući kako je sjemenište pripremalo mlade za službu.

U skladu s onim što ističe autor predgovora, Sorić piše kako su tijekom duge povijesti odgoja i obrazovanja svećenici uvijek, ili barem dugi niz godina, bili glavni odgojitelji pa kaže: *Odgoj, obrazovanje i briga o razvoju cjelovitog čovjeka u fokusu su Katoličke Crkve od njezina nastanka.*[3] Upravo ova rečenica svjedoči o načinu na koji spisatelj pristupa temi o kojoj piše i povijesnome istraživanju o njoj, polazeći od važnosti uloge Katoličke Crkve u odgoju i obrazovanju mladih, što se očitovalo i u radu Centralnoga bogoslovnog sjemeništa u Zadru, stoljećima prije njegova osnutka, a i čemu sam Sorić,

[2] Usp., A. Sorić, *Centralno bogoslovno sjemenište u Zadru (1826. – 1921.)*, Državni arhiv u Zadru, Sveučilište u Zadru, Ogranak Matice hrvatske u Zadru, Zadar, 2025., str. 10-11.

[3] Isto, str. 13.

kao svećenik i rektor Sjemeništa, svjedoči i danas. Pritom je poseban naglasak stavljen na djelovanje dvaju sabora, Tridentskoga i Drugoga vatikanskog. Naime, Sorić naglašava kako je tijekom Tridentskoga sabora, održanoga od 1545. do 1563. godine, prvi put upotrijebljen izraz *seminario*, koji je označavao zavod za formaciju klera. Hrvatski je prijevod te riječi sjeme, iz čega proizlazi naziv sjemenište, a iz čega se onda tvori i naziv veliko sjemenište, odnosno bogoslovija, što uključuje i zavod i teološki fakultet. Nadalje, Drugi vatikanski sabor (1962. – 1965.) toj je temi posvetio poseban dekret, ističući pritom da je za obnovu Crkve u suvremenome svijetu *prevažno značenje svećeničkog odgoja i izobrazbe.*[4]

Nadalje, Sorić veliki broj stranica posvećuje povijesti Dalmacije u kontekstu važnosti djelovanja tamošnjega svećenstva. Naglašava kako su upravo svećenici u Dalmaciji imali kontinuitet prenošenja pastoralno-teoloških vrijednosti mladima koje su pripremali za svećenički poziv, što je, naglašava se u djelu, bilo od iznimnoga značenja nakon stoljetne mletačke uprave i osmanskih razaranja, što je Dalmaciju obrazovno osiromašilo.[5] U toj se činjenici krije jedna od važnosti ove monografije jer se istražuje, pomoću arhivske građe, koja sadrži izvorne dokumente, korespondenciju, pravne akte, spise, biografske podatke i brojne fotografije i skice, rad Pokrajinskoga, Ilirskoga, a kasnije i Centralnoga sjemeništa, odnosno bogoslovije i teologije, čiji je temelj 1821. godine postavila austrijska vlast, a koje je pet godina kasnije (1826. godine) reformirano u Zadru, tada glavnome gradu austrijske pokrajine Dalmacije. Ta je ustanova sve do zatvaranja (1921. godine) bila središnja institucija odgoja i obrazovanja dalmatinskoga klera i središnje mjesto zbivanja svih važnih crkvenih i društveno-političkih događanja toga vremena.

U uvodnome dijelu rada Sorić puno prostora posvećuje samome nazivu sjemeništa, objašnjavajući kako su nazivi Pokrajinsko sjemenište, Centralno bogoslovno sjemeništa ili bogoslovija, odnosno sjemenište u Zadru, sve imena kojima se služi kako bi govorio o istoj instituciji, dok u većemu dijelu prvoga poglavlja piše o genezi imena navodeći iz kojih se institucija razvilo i kako je tijekom vremena mijenjalo nazive. Pritom naglašava kako je posljednjih desetljeća, dakle početkom 21. stoljeća, primjetan veliki istraživački entuzijazam za povijest Dalmacije, što je rezultiralo brojnim publikacijama, a iščitavajući ovu monografiju, s punim se pravom može zaključiti

[4] Vidi: A. Sorić, *Centralno bogoslovno sjemenište u Zadru (1826. – 1921.)*, Državni arhiv u Zadru, Sveučilište u Zadru, Ogranak Matice hrvatske u Zadru, Zadar, 2025., str. 13-14.

[5] Isto, str. 14.

kako je ova među najvrjednijima zbog sustavnosti i sveobuhvatnoga prikaza teme. Vidi se da je Sorićeva namjera ovim istraživačkim djelom iščitati i pregledati arhivsku građu, iznijeti, to jest prikazati dostupnu literaturu i donijeti sustavan popis glavnih aktera koji su se školovali u Zadru, a čiji je rad obilježio crkveno, kulturno i političko djelovanje u stogodišnjemu razdoblju o kojemu piše. Iako se ovaj rad odnosi na veliko sjemenište, autor često spominje i ono malo, s njime usko povezano, sjemenište „Zmajević", nekadašnji sinonim odgoja i obrazovanja tako da se u ovoj knjizi mogu pronaći i vrijedni podatci o toj instituciji.

Kako je već istaknuto, djelo broji sedam velikih poglavlja, ali ona bi se tematski mogla podijeliti u dva veća sadržajna dijela. U prvome se dijelu rada tako prikazuje povijest Centralnoga bogoslovnog sjemeništa u Zadru: nastanak, djelovanje i struktura, s naglaskom na ljude koji su ondje djelovali. Autorova je namjera, naime, prikazati njihovu ulogu, odnosno doprinos u određenome razdoblju te iznijeti crtice iz njihova životopisa. Zanimljivo je što se pritom iznose podatci iz svakodnevnoga života i odgojno-obrazovnoga procesa, poput konkretnih pravila ponašanja i sl. Prikazuje se, dakako, i teološka formacija s naglaskom na važnosti profesorskoga rada na pojedinim katedrama. Sorić istražuje i iznosi sve što mu je u arhivskoj građi bilo dostupno, a tiče se nekoga teološkog predmeta. Osim toga, ističe kako je zanimljivo što su, unatoč strogoj zabrani njihova političkoga djelovanja, neki upravo u bogosloviji započeli ono što će kasnije biti od presudnoga značenja za politički život Dalmacije. U tome dijelu Sorić piše i o stanovnicima i o suradnicima zavoda (različitih profesija) koji su pridonijeli radu Sjemeništa, a pripadaju krugu poznatih tadašnjega dalmatinskog društva. Na završetku prvoga dijela monografije opširnije se prikazuje društveno-politički kontekst djelovanja zavoda koji je u potpunosti određivao sjemenišni život. Autor pritom navodi kako smatra da je možda logičnije bilo započeti rad društveno-političkim kontekstom, ali ističe kako je htio prikazati zatvaranje Pokrajinskoga sjemeništa u Zadru kronološki, kako to otkriva i arhivska građa, odnosno donosi prikaz zatvaranja (na koje su utjecale i društveno-političke prilike) tek nakon prikaza svih dobrobiti koje je bogoslovija prije toga ostvarila. Ovo što sam autor iznosi kao možebitan nedostatak ili eventualnu zamjerku jasnoći djela, ne bi se trebalo tako promatrati jer podjela na već spomenutih sedam poglavlja zapravo vrlo lijepo slijedi povijesnu nit i ne zanemaruje ni kronologiju ni uzročno-posljedičnu vezu među događajima jer Sorić i na samome početku ukratko spominje i, koliko je to potrebno, objašnjava kakva su bile društvene i političke okolno-

sti u Zadru u vrijeme osnutka Centralnoga bogoslovnog sjemeništa i što je do toga dovelo, dotiče ih se dijelom i kad govori o pojedinim osobama i o djelovanju Sjemeništa, a posebnu im pozornost posvećuje u šestome poglavlju, čime se nimalo ne gubi na jasnoći, povezanosti ni logičnosti teksta.

U drugome su dijelu rada objavljeni prerađeni podatci iz Kataloga studenata Centralne visoke bogoslovne škole od 1826. do 1921. godine. Autor pruža uvid u osobne podatke studenata unutar vremena upisa i završetka studija. Donosi se i uvid u profesionalne i osobne odnose u kasnijemu zajedničkom suživotu aktera te bogoslovije te u određena teološko-pastoralna istraživanja koja odgovaraju na pitanja iz kojih su župa i biskupija dolazila duhovna zvanja.

Posebna se vrijednost ove knjige očituje u činjenici da se cjelokupno Sorićevo istraživanje temelji na arhivskoj građi dostupnoj u Nadbiskupskome arhivu u Splitu i u Nadbiskupskome arhivu u Zadru te u Državnome arhivu u Zadru, gdje su sačuvani originalni dokumenti Sjemeništa, autobiografske i druge objavljene tiskovine.

Također, valja naglasiti da se ne piše opširnije o samoj instituciji (donose se podatci iz samo nekoliko vrijednih tekstova koji su navedeni u literaturi), ali ipak, kako su se pojedini povjesničari bavili tom temom, iznose se neki podatci o Sjemeništu na koje je autor naišao proučavajući uglavnom životopise sjemeništaraca koji su se na neki način proslavili.

Budući da je, dakle, gotovo nemoguće u potpunosti zaokružiti sliku rada i djelovanja, osnutka i gašenja ove crkvene institucije, sam autor piše o nužnosti održavanja znanstvenoga skupa u povodu 200. godišnjice osnutka zavoda, odnosno Centralnoga bogoslovnog sjemeništa, kako bi se osvijetlila vrijednost, originalnost i jedinstvenost institucije koja je iznjedrila brojne istaknute osobe u hrvatskoj povijesti. Soriću je iznimno važno naglasiti kako su se klerici u Zadru školovali prije osnutka Centralnoga bogoslovnog sjemeništa u Zadru upravo kako bi naglasio značenje rada te institucije koju je toliko sustavno proučavao, i to uglavnom na primarnim povijesnim izvorima. Potom, posebnu pozornost posvećuje profesorima i odgojiteljima, svakome pojedinome kolegiju, a naposljetku donosi iznimno sustavan popis studenata tijekom svih akademskih godina, s dostupnim biografskim podatcima, poput mjesta rođenja i poslova koje su kasnije obavljali.

Sorić naposljetku objašnjava zašto je odlučio sustavno istražiti i opisati rad Centralnoga bogoslovnog sjemeništa u Zadru od 1826. do 1921. godine, naglašavajući pritom da Dalmacija pamti različite modele odgoja i obrazovanja klerika tijekom svoje bogate povijesti,

no ne propušta priliku istaknuti da je najvažniji, a ujedno i najsličniji današnjemu onaj koji se dogodio tijekom druge austrijske uprave, odnosno upravo u vrijeme djelovanja institucije koju istražuje.[6]

Zaključuje kako je, osim toga, Centralno bogoslovno sjemenište bilo iznimno važno jer su vjernici Zadarske nadbiskupije, i pojedinci i institucije, s ponosom surađivali s njime jer su bili vezani za ustanovu koja je formirala njihove buduće odgojitelje, svojevrsne vođe i duhovne pastire te društvene uglednike. Upravo zahvaljujući ovome Sjemeništu grad Zadar je u vrijeme njegova djelovanja nosio nadimak Mali Beč (o čemu je u svojim memoarima pisao zadarski profesor Moscatello).[7]

Monografija Ante Sorića od iznimne je vrijednosti ne samo za grad Zadar, kao vrijedan zapis o njegovu povijesnome i kulturnome značenju za život Dalmacije u 19. i 20. stoljeću, nego i za povijest Katoličke Crkve u Hrvatskoj, povijest hrvatskoga odgoja i obrazovanja i povijesna istraživanja općenito. Naime, ovo je djelo pravi primjer sustavno provedenoga povijesnog istraživanja u arhivima, odnosno rada na primarnim povijesnim izvorima koje autor kasnije uspješno povezuje sa sekundarnom literaturom i podatcima poznatima iz opće povijesti, i dokaz kako iznimno opširno djelo, koje prikazuje osnutak, rad i gašenje jedne institucije i donosi brojne biografske podatke, popise i činjenice, ne mora biti nimalo suhoparno nego, dapače, može biti iznimno pitko, zanimljivo i poučno štivo.

Josip Bodrožić-Selak

---

6 Vidi: A. Sorić, *Centralno bogoslovno sjemenište u Zadru (1826. – 1921.)*, Državni arhiv u Zadru, Sveučilište u Zadru, Ogranak Matice hrvatske u Zadru, Zadar, 2025., str. 493.

7 Vidi: A. Sorić, *Centralno bogoslovno sjemenište u Zadru (1826. – 1921.)*, Državni arhiv u Zadru, Sveučilište u Zadru, Ogranak Matice hrvatske u Zadru, Zadar, 2025., str. 495.